

WROCŁAWSKIE STUDIA
ERAZMIAŃSKIE

STUDIA ERASMIANA
WRATISLAVIENSIA

ZESZYT V

RELIGIA
A
PRAWO I PAŃSTWO

Redaktorzy:
Mirosław Sadowski
Piotr Szymaniec

Wrocław 2011

RELIGIA A PRAWO I PAŃSTWO

RADA PROGRAMOWA / PROGRAMME BOARD:

Prof. dr hab. Andrzej Antoszewski (Wrocław)

Prof. dr Christopher J. Berry (Glasgow)

Prof. dr Giovanni Bianco (Bari)

Prof. dr hab. Krystyna Chojnicka (Kraków)

Prof. dr hab. Lech Dubel (Lublin)

Prof. dr hab. Bogusław Fiedor (Wrocław)

Prof. UWŕ dr hab. Włodzimierz Gromski (Wrocław)

Prof. dr Knud Haakonssen (Boston, Uppsala, Sussex)

Prof. dr W. Julian Korab-Karpowicz (Praga)

Prof. dr hab. Witold Kwaśnicki (Wrocław)

Prof. dr hab. Marek Maciejewski (Wrocław)

Prof. dr dr h.c. Richard Pipes (Cambridge, Massachusetts)

Prof. dr dr h.c. Quentin Skinner (London)

Dr Maria Sobolewska (Manchester)

WROCŁAWSKIE STUDIA ERAZMIAŃSKIE
STUDIA ERASMIANA WRATISLAVIENSIA

Zeszyt V

RELIGIA A PRAWO I PAŃSTWO

Redaktorzy:
Miroslaw Sadowski
Piotr Szymaniec

Wrocław 2011
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Studia Erasmiana Wratislaviensia
The Fifth Volume: *Relations between Religion, Law and the State*

Redaktor naczelny/ Editor-in-chief:
dr hab. Mirosław Sadowski

Lista stałych recenzentów / Permanently-appointed reviewers:
dr hab. Włodzimierz Bernacki, prof. UJ
dr hab. Maciej Chmieliński, prof. UŁ
dr hab. Anna Citkowska-Kimla, UJ
dr hab. Piotr Kimla, UJ
dr hab. Anna Machnikowska, UG
dr hab. Arkady Rzegocki, UJ
dr hab. Tomasz Tulejski, prof. UŁ

Korekta/ Proofreading:
Piotr Szymaniec

Przygotowanie streszczeń w języku angielskim / Translation into English:
Marzena Bąk

Cover design:
Paweł Woźniak na podstawie koncepcji graficznej Kornela Owczarka / Paweł Woźniak,
based on graphic design by Kornel Owczarek

Na okładce wykorzystano fragment portretu Erazma z Rotterdamu pędzla Hansa Holbeina Młodsze­go, 1523 r. / The cover features part of the portrait of Erasmus of Rotterdam by Hans Holbein the Younger from 1523.

DTP:
Aleksandra Dudzińska

© Copyright by Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego & Authors, Wrocław 2011

ISSN 2080-332X
ISBN 978-83-933145-0-8

Publikacja ukazuje się dzięki współpracy wydawniczej Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Wydawnictwa Beta-Druk/ This publication was made possible due to the cooperation between Faculty of Law, Administration and Economics of the University of Wrocław and Beta-Druk publishing house

SPIS TREŚCI

MIROSLAW SADOWSKI Wprowadzenie	9
MIROSLAW SADOWSKI Religie monoteistyczne o prawie i państwie	13
ARTUR ŁAWNICZAK Losowanie jako procedura podejmowania decyzji w starożytnym Izraelu	49
ADAM WIELOMSKI Teokracja ekstremistyczna Augustyna z Ankony	69
JAKUB KAWA Ustrój polityczny Królestwa Jerozolimskiego do 1187 r.	87
MACIEJ CHMIELIŃSKI, PAWEŁ SYDOR, ADAM KULESZA Religia a polityka i prawo w koncepcjach czołowych XIX-wiecznych „bojowników ateizmu”: Ludwika Feuerbacha, Maxa Stirnera i Karola Marksa	113
ARTUR ŁUSZCZYŃSKI, MAŁGORZATA ŁUSZCZYŃSKA Od wrogości, przez niechęć do akceptacji. Kościół katolicki wobec demokracji	141
PAWEŁ FIKTUS Religia i Kościół a komunizm w myśli politycznej Mikołaja Bierdiajewa	157
W. JULIAN KORAB-KARPOWICZ Religia, rozum i to, co zostało utracone: dyskusja z Jürgenem Habermasem	175
TED LEWANDOWSKI <i>Kitzmiller, et al. v. Dover Area School District: The Indefinite Defeat of Intelligent Design</i>	191
ŁUKASZ MACHAJ <i>Drug use as religious practice? Employment Division v. Smith</i>	207
MACIEJ HERBUT <i>The Problem of Continuity and Change: Law, Islam and Secularism in the Ottoman Empire and the Turkish Republic</i>	223
MARIA SOBOLEWSKA <i>Good Muslim Citizens? Conceptualisation of British citizenship among Muslims</i>	251
PAWEŁ RAJA <i>Społeczeństwo heterogeniczne pod względem religijnym i etnicznym a rozwój gospodarczy na przykładzie Malezji</i>	269
ARNOLD RZEPECKI <i>Problematyka wygaśnięcia Konkordatu zawartego między Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską w dniu 10 lutego 1925 r.</i>	285

PAWEŁ BAŁA <i>Invocatio Dei</i> w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. w perspektywie porównawczej i historycznej	305
KLAUDYNA BIAŁAS-ZIELIŃSKA Religie, Kościoły i związki wyznaniowe w prawie Unii Europejskiej	335
GIOVANNI BIANCO La Chiesa cattolica in Italia e la disciplina sulla procreazione medicalmente assistita	351
TOMASZ SZCZECH Czy wolność religijna jest wolnością od religii? Sprawa <i>Lautsi przeciwko Włochom</i> a kryzys wolności religijnej w Europie	385

Recenzje

DAGMARA GRUSZECKA, PIOTR SZYMANIEC Jednostka, wolność, fanatyzm, prawo prywatne. Uwagi na marginesie książki Magdaleny Wilejczyk <i>Prawo prywatne w systemie Hegłowskiej filozofii prawa</i>	417
--	-----

CONTENTS

MIROSLAW SADOWSKI Introduction	11
MIROSLAW SADOWSKI Monotheistic religions on state and the law	13
ARTUR ŁAWNICZAK Casting of lots as a decision-making method in ancient Israel	49
ADAM WIELOMSKI The extremist theocracy of Augustine of Ancona	69
JAKUB KAWA Political system of the Kingdom of Jerusalem until 1187	87
MACIEJ CHMIELIŃSKI, PAWEŁ SYDOR, ADAM KULESZA Religion v. politics and law in the concepts of the leading nineteenth-century warriors of atheism: Ludwig Feuerbach, Max Stirner, and Karl Marx	113
ARTUR ŁUSZCZYŃSKI, MAŁGORZATA ŁUSZCZYŃSKA From hostility, through reluctance, to acceptance: The Catholic Church on democracy	141
PAWEŁ FIKTUS Relations between religion, church and communism in the political thought of Nikolai Berdyaev	157
W. JULIAN KORAB-KARPOWICZ Religion, Reason and What is Missing: A Discussion with Jürgen Habermas	175
TED LEWANDOWSKI <i>Kitzmiller, et al. v. Dover Area School District</i> : The Indefinite Defeat of Intelligent Design	191
ŁUKASZ MACHAJ Drug use as religious practice? <i>Employment Division v. Smith</i>	207
MACIEJ HERBUT The Problem of Continuity and Change: Law, Islam and Secularism in the Ottoman Empire and the Turkish Republic	223
MARIA SOBOLEWSKA Good Muslim Citizens? Conceptualisation of British citizenship among Muslims	251
PAWEŁ RAJA Religion and ethnicity in a heterogeneous society. Its influence on economic development on the example of Malaysia	269
ARNOLD RZEPECKI The termination of the Concordat entered into by the Republic of Poland and the Holy See on February 10, 1925	285

PAWEŁ BAŁA <i>Invocatio Dei</i> in the Constitution of April 2, 1997, in comparative and historical perspective	305
KLAUDYNA BIAŁAS-ZIELIŃSKA Religions, Churches, and denominational organizations in EU law	335
GIOVANNI BIANCO The Catholic Church in Italy and its position on artificial insemination	351
TOMASZ SZCZECH Is religious freedom freedom from religion? <i>Lautsi v. Italy</i> and the crisis of religious freedom in Europe	385

Reviews

DAGMARA GRUSZECKA, PIOTR SZYMANIEC The individual, liberty, fanaticism, and private law. Some remarks on Magdalena Wilejczyk's book <i>Private law in Hegel's philosophy of law</i>	417
--	-----

WPROWADZENIE

Prezentowany V tom *Wrocławskich Studiów Erazmiańskich* nosi tytuł: *Religia a prawo i państwo*. Publikacja zawiera osiemnaście artykułów i jedną recenzję. Przedstawiana zaś Czytelnikom problematyka dotyczy wzajemnych relacji między niezwykle nośnymi pojęciami: religią, prawem, państwem. Można przyjąć, że mimo postępów sekularyzacji, przynajmniej w świecie okcydentu, są to ciągle ważne i inspirujące kategorie, szczególnie w krajach islamu, a zetknięcie *sacrum* i *profanum* wciąż pasjonować może wielu czytelników.

Uważam za trafny pogląd głoszący, że wiele współczesnych ideologii politycznych i oparte na nich systemy ustrojowo-prawne odwołują się w mniejszym bądź większym stopniu do religijnych korzeni. Religia jest także często źródłem aksjologicznego uzasadnienia współczesnej debaty bioetycznej, gdzie jej oddziaływanie na prawo i państwo są doskonale widoczne.

Podzielając powyższe przekonania, Redakcja Studiów Erazmiańskich postanowiła naświetlić je w jak najszerzym kontekście, ograniczając się jednak do śródziemnomorskiego kręgu cywilizacyjnego. Uważam bowiem, że religie Dalekiego Wschodu prezentują nazbyt odmienne podejście do analizowanej w tomie problematyki i wymagają odrębnego wydawnictwa i szczegółowych studiów. Mam nadzieję, że uda się zrealizować to zamierzenie w ciągu kilku najbliższych lat.

W oparciu o wskazane wyżej tezy zasadne wydaje się podjęcie badań nad wzajemnymi relacjami pomiędzy religią a prawem i państwem. Tom otwiera opracowanie dotyczące stosunku religii monoteistycznych do prawa i państwa (Miroslaw Sadowski). Następnie poddano analizie procedury podejmowania decyzji w starożytnym Izraelu (Artur Ławniczak). Z kolei Adam Wielomski odniósł się do mało znanych, aczkolwiek interesujących idei Augustyna z Ankony, Jakub Kawa zaś przedmiotem swoich dociekań uczynił ustrój polityczny Królestwa Jerozolimskiego

do 1187 r. Religia a prawo i polityka w poglądach czołowych ateistów XIX wieku została omówiona przez trzech Autorów z Łodzi (Macieja Chmielińskiego, Pawła Sydora i Adama Kuleszę). W dalszej części tomu prezentowane jest stanowisko Kościoła katolickiego do demokracji (Artur Łuszczyński, Małgorzata Łuszczyńska). Paweł Fiktus przedmiotem swoich rozważań uczynił myśl polityczną Mikołaja Bierdiajewa w kwestii religii, Kościoła i komunizmu. Następnie W.J. Korab-Karpowicz pochylił się nad problemem religii i rozumu w polemice z Jürgenem Habermasem. Natomiast Ted Lewandowski przybliżył amerykańską debatę kreacionistów ze zwolennikami teorii Darwina i ocenił ich przydatność jako koncepcji naukowych, a Łukasz Machaj zastanawiał się, również w kontekście amerykańskim, nad problemem dotyczącym tego, czy użycie narkotyków może być potraktowane jako praktyka religijna.

W dalszej części tomu Maciej Herbut podjął niezwykle aktualną problematykę religii i sekularyzacji w Turcji doby osmańskiej i w czasach Republiki Tureckiej. Maria Sobolewska zajęła się istotnym zagadnieniem dotyczącym koncepcji obywatelstwa brytyjskiego w poglądach muzułmanów, poddanych Jej Królewskiej Mości. Z kolei Paweł Raja zbadał, jaki wpływ wywiera islam i skład etniczny społeczeństwa Malezji na rozwój gospodarczy tego kraju.

Arnold Rzepecki przedstawił kwestie dotyczące wygaśnięcia Konkordatu zawartego między Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską w 1925 r. W nurcie rozważań związanych z prawem konstytucyjnym i wyznaniowym należy umieścić dociekania dotyczące *Invocatio Dei* w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. (Paweł Bała) oraz Kościołów i związków wyznaniowych w prawie Unii Europejskiej (Klaudyna Białas-Zielińska). Z kolei rozważania Giovanniego Bianco dotyczą stosunku Kościoła katolickiego we Włoszech do przyjętej przez parlament tego kraju ustawy o sztucznej prokreacji, natomiast Tomasz Szczech analizuje głośną sprawę Lautsi przeciwko Włochom, pytając, czy wolność religijna jest wolnością od religii. Tom zamyka recenzja Dagmary Gruszeckiej i Piotra Szymańca, którzy poddali analizie pracę Magdaleny Wilejczyk – *Prawo prywatne w systemie heglowskiej filozofii prawa*.

Miroslaw Sadowski

INTRODUCTION

The following fifth volume of *Wrocławskie Studia Erazmiańskie*, entitled *The Relations between Religion, Law and the State*, contains eighteen articles and one review. The subject matter presented to the reader concerns the mutual relations between far-reaching notions of religion, law, and the state. One might assume that despite the progress of secularization, at least in the western world, these categories remain significant and inspiring, particularly in Islamic countries, and the clash between the sacred and the profane still fascinates many readers.

I subscribe to the belief that many among contemporary political ideologies and constitutional and legal systems based upon them, relate to a greater or lesser degree to their religious roots. Religion is also often the source of axiological justification of the current debate on bioethics, where its influence on the state and law is clearly evident.

Sharing in the above-mentioned belief, the editing staff of *Studia Erazmiańskie* has decided to shed the widest possible light over the issue, albeit limiting it to Mediterranean civilizations, as the approaches of Far-Eastern religions constitute too great a contrast to the subject matter at hand and thus require a separate publication and detailed study. Therefore, we hope to achieve this research goal over the next few years.

Based on the aforementioned theses, the undertaking of a study on the mutual relations between religion, law and the state seems entirely relevant. The volume opens with an examination of the approach towards law and the state exhibited by monotheistic religions (by Mirosław Sadowski), followed by an analysis of a decision-making procedure in ancient Israel (by Artur Ławniczak). Adam Wielomski, on the other hand, refers to the little known but very interesting ideas of Augustine of Ancona, and Jakub Kawa focuses his attention on the political system of the Kingdom of Jerusalem from 1187. Relations between religion, law and politics in the views of the chief nineteenth-century atheists

are discussed by three authors from Łódź (Maciej Chmieliński, Paweł Sydor, and Adam Kulesza). Subsequently, the attitude of the Catholic Church towards democracy is presented (Artur Łuszczynski, Małgorzata Łuszczynska). Next, Paweł Fiktus examines the political thought of Nikolai Berdyaev with regard to religion and the church. Later, in a polemic against Habermas, W. J. Korab-Karpowicz explores the problems of religion and the mind. Meanwhile, Ted Lewandowski brings to the fore the American debate between creationism and Darwinism and evaluates their relevance as scientific theories. Subsequently, Łukasz Machaj ponders – also in the American context – whether drug use can be construed as a religious practice.

In the succeeding part of the volume, Maciej Herbut takes on the very topical subject of religion and secularization in Turkey in the era of the Ottoman Empire and the Turkish Republic. Maria Sobolewska takes a look at the important issue of the concept of British citizenship in the views of the Muslim subjects of Her Majesty. Meanwhile, Paweł Raja examines the influence of Islam and the ethnic makeup of society in Malaysia on the economic development of the country.

Subsequently, Arnold Rzepecki introduces matters regarding the termination of the Concordat entered into by the Republic of Poland and the Holy See in 1925. Inquiries concerning *Invocatio Dei* in the Polish constitution of April 2, 1997 (by Paweł Bała), and churches as well as denominational organizations in European Union law (by Klaudyna Białas-Zielińska), fall within the current of thought on constitutional and ecclesiastical law. Alternatively, the reflections of Giovanni Bianco deal with the position of the Catholic Church in Italy towards a statute on artificial insemination adopted by the parliament, while Tomasz Szczech analyzes the controversial case of *Lautsi v. Italy*, asking whether religious freedom equals freedom from religion.

The volume concludes with a review by Dagmara Gruszecka and Piotr Szymaniec, who conduct an analysis of Magdalena Wilejczyk's *Prawo prywatne w systemie heglowskiej filozofii prawa*.

Miroslaw Sadowski
Translated by Marzena Bąk